

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI RAZLIČNIH OBLIK UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

Grega Strban*, Renata Mihalič**

UDK: 364.658:364-646.2

Povzetek: Avtorja v prispevku obravnavata posamezne vrste univerzalnega temeljnega dohodka kot oblike socialne varnosti. Predstavljene so temeljne značilnosti tako nepogojnega univerzalnega temeljnega dohodka v njegovi izvorni obliki kot tudi vseh izvedenih oblik tovrstnega dohodka. Poudarek je namenjen analiziranju prednosti in pomanjkljivosti posameznih oblik univerzalnega temeljnega dohodka ter primerjavi njihovih značilnosti z obstoječim sistemom socialne varnosti. Različne oblike univerzalnega temeljnega dohodka so osvetljene tudi z vidika njihove (ne)ustreznosti za morebitno uvedbo.

Ključne besede: univerzalni temeljni dohodek, sistem socialne varnosti, socialne pravice, univerzalne dajatve, socialna varnost, (ne)pogojnost univerzalnega temeljnega dohodka.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF VARIOUS FORMS OF UNIVERSAL BASIC INCOME

Abstract: In this article, the authors discuss individual types of universal basic income as forms of social security. They present the basic features of both the unconditional universal basic income in its original form as well as all other possible forms of such income. The emphasis is given to the analysis of the advantages and disadvantages of various forms of universal basic income and the comparison of their characteristics with

* Grega Strban, doktor pravnih znanosti, profesor in prodekan na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Grega Strban, PhD, Professor and Vice Dean at the Faculty of Law, University of Ljubljana. grega.strban@pf.uni-lj.si

** Renata Mihalič, doktorica pravnih znanosti, Mihalič in partner d.n.o. Renata Mihalič, PhD, Mihalič in partner d.n.o. info@mihalic-partner.com

the existing social security system. Various forms of universal basic income are also highlighted from the aspect of their (un)suitability for eventual implementation.

Key words: *universal basic income, social security system, social rights, universal benefits, social security, (un)conditionality of a universal basic income*

1. UVOD

Univerzalni temeljni dohodek (v nadaljevanju UTD) bi se lahko udejanjal bodisi v izvorni oziroma čisti obliki bodisi v posameznih izvedenih oziroma derivativnih različicah. V izvorni obliki je UTD povsem nepogojen in neselektiven temeljni dohodek, ki kot prvotni koncept predstavlja edini pravi UTD in tudi pri proučevanjih vselej služi kot osnovni model. Na podlagi UTD v izvorni obliki so bile razvite številne izvedbene oziroma iz čiste oblike izvedene različice UTD, ki v nasprotju z načelom univerzalnosti uvajajo zlasti načela selektivnosti, pogojenosti ali kategorizacije. Na tej podlagi je UTD v derivativnih oblikah lahko vzpostavljen kot selektiven, različno pogojen, kategoričen, parcialen, neindividualen, segmentiran ali netrajen temeljni dohodek. Hkrati pa je posamezne sisteme UTD mogoče vzpostaviti tudi iz kombinacije elementov različnih oblik tega koncepta.

Vpogled v temeljne značilnosti posameznih vrst UTD in analiziranje njihovih prednosti in pomanjkljivosti omogoča natančnejše poznavanje in razumevanje te oblike socialne varnosti. Zlasti primerjalno proučevanje značilnosti sistema UTD z obstoječim sistemom socialne varnosti nudi vpogled v pomembne razlike in tudi nekatere podobnosti. Na tej podlagi je omogočeno utemeljevanje predvidenih pozitivnih in negativnih učinkov posamezne oblike UTD ter določanje njihove (ne) ustreznosti za morebitno uvedbo v praksi.

V nadaljevanju so predstavljeni vsi koncepti različnih oblik UTD, vendar je njihovo analiziranje mogoče zgolj na podlagi teoretskih izhodišč, saj nobena izmed oblik UTD ne nudi primerjalnih aplikativnih dimenzij. Tudi primera uvedbe nepogojnega UTD na Aljaski in selektivnega UTD v Iranu ter pilotski projekti poskusov uvedbe UTD v nekaterih državah ne omogočajo primerjalnopravne analize, in sicer tako zaradi specifičnosti načina uvedbe UTD ali poskusa uvedbe kot tudi zaradi neprimerljivosti sistemov socialne varnosti in pravnih redov.

2. IZVORNA OBLIKA UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

2.1. Opredelitev in značilnosti izvorne oblike UTD

Na podlagi osnovne definicije je UTD (*ang. universal basic income, nem. Grundeinkommen, fra. revenu de base inconditionnel, ita. reddito di base incondizionato, špa. renta básica*) v izvorni ali čisti obliki opredeljen kot dohodek, ki ga država oziroma politična skupnost izplačuje individualno, v poenoteni višini in rednih tedenskih, mesečnih ali letnih intervalih, in sicer vsem svojim prebivalcem oziroma članom skupnosti, ne da bi se pri tem zahtevala sedanja ali pretekla ekonomska aktivnost oseb oziroma druga oblika njihovega družbeno koristnega udejstvovanja ali pripravljenost sprejeti ponujeno delo in ne da bi se preverjalo premoženjsko stanje in morebitni dohodki posameznika.¹ Na podlagi pravne definicije je sistem UTD v čisti obliki opredeljen kot predpostavljeni del sistema socialne varnosti, z značilno *sui generis* pravno naravo, s katerim se zagotavlja pravica do povsem nepogojnega, neselektivnega, trajnega in individualnega temeljnega dohodka, in sicer neodvisno od socialnega in ekonomskega položaja upravičenca ter neodvisno od nastanka socialnega primera, izpostavljenosti socialnim tveganjem in potreb po socialni varnosti.² V primeru izvorne oblike UTD gre za *de facto* pravi UTD, ki celovito odraža doktrino in filozofijo osnovnega koncepta tovrstnega dohodka.

2.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti izvorne oblike UTD

Analiza prednosti in slabosti nepogojnega UTD omogoča natančnejši vpogled v njegove značilnosti, hkrati pa služi kot izhodišče za analizo aplikativnih dimenzij in primerjalno proučevanje z drugimi oblikami UTD. Pri tem je potrebno poudariti, da bi bilo prednosti in priložnosti tega sistema mogoče vzpostaviti zgolj v primeru nadgraditve ali dopolnitve že obstoječega sistema socialne varnosti z UTD, medtem ko v primeru nadomestitve obstoječega sistema socialne varnosti z UTD slednji izkazuje tudi svoje pomanjkljivosti in nevarnosti.

¹ Povzeto po Van Parijs, 2000, str. 3 do 10. Glej tudi, denimo, Raventós, 2007. Primerjaj s Sheahen, 2012.

² Mihalič, Strban, 2013, str. 439. Hkrati glej še Strban, 2011, str. 172 in nasl. ter Mihalič, 2013, str. 36 in nasl.

Temeljne prednosti UTD v njegovi izvorni obliki, ki jih navajajo nekateri teoretiki in praktiki na področju proučevanja tega koncepta, naj bi bile predvsem neselektivnost oziroma popolna univerzalnost, nepogojnost, individualnost in trajnost tovrstnega dohodka.³ Ključno prednost nepogojnega UTD naj bi tvorila zagotovljena eksistenčna varnost.⁴ V primeru emancipacijskega UTD, ki bi bil določen v višini nad pragom revščine, bi se namreč vsakemu posamezniku zagotavljala osnovna sredstva za človeka dostojno življenje ter na tej podlagi preprečevala revščina in omogočala socialna vključenost.⁵ Osnovni *ratio* UTD je vzpostavitev varovala, ki bi preprečil ogrožitev dohodkovne in materialne varnosti ter posledično proaktivno in tudi delno preventivno zagotavljal socialno in ekonomsko varnost.⁶ V tem kontekstu je lahko *ex ante* delovanje sistema UTD v čisti obliki pomembna prednost, saj je za vse obstoječe sheme zagotavljanja zajamčenega minimalnega dohodka značilno *ex post* delovanje.⁷ Ena izmed temeljnih prednosti UTD v čisti obliki, ki jih navajajo nekateri avtorji, naj bi bila zlasti nepogojnost pravice do UTD z ekonomsko ali drugo obliko aktivnosti posameznika.⁸ Prav tako se izmed pomembnejših prednosti izvirnega UTD v teoriji predpostavljajo še enostavnost tovrstnega sistema,⁹ njegova transparentnost,¹⁰ nižji stroški upravljanja¹¹ in večja učinkovitost delovanja sistema.¹²

Pomanjkljivosti in slabosti sistema UTD v izvorni obliki izhajajo iz vseh temeljnih načel, na katerih je ta koncept utemeljen. Univerzalno zagotavljanje zgolj osnovne denarne dajatve v obliki UTD namreč ustvarja sistem socialne varnosti, ki ni prilagojen socialnemu in ekonomskemu položaju upravičencev ter dejanskim

³ Glej, denimo, Raventós, 2007, str. 19. Tako tudi Andersson, Kangas, 2005, str. 113 in Van Parijs, 2000, str. 3 do 10. Enako, denimo, Popović, 2011, str. 136. Glej tudi še Boljka, 2011, str. 21.

⁴ Kodrič, 2010, str. 34. V odnosu do obstoječega sistema, ki tvori višjo obliko socialne varnosti kot je zgolj zagotavljanje minimalnih dajatev, je sistem UTD pomanjkljiv in nezadosten koncept za učinkovito zagotavljanje socialne varnosti.

⁵ Evropska državljanska pobuda o univerzalnem temeljnem dohodku, aneks, 2013.

⁶ Denimo, Standing, 2012. V obstoječem sistemu socialne varnosti ima vlogo t.i. varnostne mreže podsistem socialnih pomoči.

⁷ Glej zlasti Van Parijs, 2011, str. 28. Podobno tudi Standing, 2012.

⁸ Raventós, 2007, str. 8 in nasl. ter str. 34. Nepogojnost pravice do UTD za tiste posameznike, ki so zmožni ekonomske aktivnosti, predstavlja hkrati pomembno pomanjkljivost sistema UTD, saj bi se na tej podlagi lahko udejanjala pravica do nedela.

⁹ Gray, 1993, str. 45. Glej tudi Dragoš, 2004, str. 33.

¹⁰ Tako, denimo, Korošec, 2010. Stojan, Čokl, 2010. Dodatno glej tudi Van Parijs, 2000.

¹¹ Watts, 2002, str. 119 do 133. Kljub nizkim stroškom upravljanja bi UTD v nepogojni obliki predstavljal finančno nevzdržen sistem.

¹² McKay, 2005, str. 106. Več o administrativni učinkovitosti sistema UTD v Wispeleare, Stirton, 2011, str. 115 do 132.

potrebam po pomoči. Sistem UTD ne bi usmerjal sredstev zgolj k tistim upravičencem, ki jih zaradi nastanka določenega socialnega primera potrebujejo, in jim posledično tudi ne bi mogel prilagojeno in sorazmerno zagotavljati socialne varnosti v ustrezni obliki in ustreznem obsegu, hkrati pa bi sistem UTD sredstva usmerjal tudi k vsem tistim upravičencem, ki niso izpostavljeni posledicam udejanjenih socialnih tveganj in ki socialne varnosti tedaj tudi ne potrebujejo.¹³ Na tej podlagi bi uvedba enotne dajatve za vse lahko povzročila zgolj nove neenakosti v družbi.¹⁴ Sistem UTD v izvorni obliki predvideva namreč zgolj univerzalno alokacijo virov,¹⁵ vendar pa čisti univerzalizem kot tudi čisti selektivizem nista ustrezni rešitvi. Načelo neselektivnosti je namreč v sistemu socialne varnosti lahko sicer učinkovito v določenem omejenem obsegu dajatev in kot dopolnilo selektivnim programom, vendar pa popolna univerzalnost sistema kot celote vodi v socialno nepravilnost, diskriminatorno enako obravnavanje neenakih subjektov, dolgoročno pa celo v povečevanje stopnje revščine in socialne izključenosti. S to problematiko je povezana tudi nepogojnost UTD v izvorni obliki, kot naslednja ključna pomanjkljivost tega koncepta. Pravica do UTD, ki ne bi bila pogojena z ekonomsko aktivnostjo dela zmožnih posameznikov, bi namreč ogrožala udejanjanje pravice do dela.¹⁶ Glede na dejstvo, da je sistem UTD zlasti v izvorni obliki z vidika zagotavljanja sredstev za njegovo financiranje izjemno zahteven,¹⁷ bi bil lahko izvedljiv zgolj v povezavi s pravico do dela,¹⁸ vendar UTD paradoksalno omogoča pravico do nedela. S tem bi UTD povečeval odvisnost posameznika od države, zmanjševal stopnjo avtonomnosti in svobode članov družbe ter negativno vplival na zagotavljanje človekovega dostojanstva in udejanjanje načel pravičnosti.

¹³ Anderson, 2004, str. 77 in nasl. UTD bi v povsem nepogojni in neselektivni obliki kršil načela pravične redistribucije sredstev.

¹⁴ Strban, 2011, str. 172.

¹⁵ O različnih metodah oziroma načinih redistribuiranja virov sredstev glej zlasti v Ditch, 1999, str. 115 in nasl.

¹⁶ Glej Valente, 2009. Več o pravici do UTD *versus* pravici do dela v Mihalič, 2013, str. 199 in nasl.

¹⁷ Fuest, Peichl, 2008, str. 94 do 113. Sredstev za financiranje UTD, do katerega bi bili povsem brezpogojno in neselektivno upravičeni vsi posamezniki, dolgoročno ni mogoče zagotavljati v obsegu, ki bi lahko zadoščal za zagotavljanje eksistenčnih sredstev.

¹⁸ Denimo, Jackson, 1999, str. 639 do 662.

2.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in izvorna oblika UTD

Po svoji pravni naravi je nepogojni UTD, in sicer kot primer netradicionalne oblike socialne varnosti, lahko primerljiv zlasti z univerzalnimi denarnimi dajatvami iz sistemov nacionalne, univerzalne socialne varnosti oziroma demogrant sistemov, ki so za vse upravičence praviloma določene v enotnem obsegu in niso pogojene s statusom, premoženjem ali dohodki posameznika.¹⁹ Kljub temu, da UTD sicer izkazuje temeljne značilnosti univerzalnih denarnih dajatev, do katerih so pod enakimi pogoji upravičeni vsi posamezniki,²⁰ pa je *differentia specifica* ta, da pravica do UTD ni pogojena z nastankom socialnega primera. Prav tako sistem UTD ni povsem primerljiv z našim sistemom socialne varnosti, ki temelji na socialnih zavarovanjih. Slovenski sistem socialne varnosti je namreč razčlenjen in zagotavlja raznovrstne dajatve ob nastanku različnih socialnih primerov,²¹ medtem ko je UTD primer nesorazmerne, poenotene, neprilagojene in nepogojne dajatve. Naš sistem socialne varnosti je sicer v preteklosti že vključeval tudi posamezne dajatve univerzalne pravne narave, vendar zaradi njihove omejitve s pogoji za dostop do pravic tudi te niso v celoti primerljive s povsem nepogojnim UTD.

2.4. Ustreznost izvorne oblike UTD za uvedbo

Uvedba sistema UTD v čisti obliki je *de iure* in *de facto* neizvedljiva, saj bi povsem neselektiven in nepogojen UTD v odnosu do veljavnega sistema socialne varnosti pomembno poslabšal pravni, socialni in ekonomski položaj upravičencev.²² Poudariti je treba, da UTD ne bi predstavljal določene dodatne pravice k obstoječim, temveč bi se z njegovo uvedbo ukinilo večje število pravic iz veljavnega sistema socialne varnosti.²³ Hkrati je treba poudariti, da zgolj s sistemom UTD ni mogoče v celoti nadomestiti obstoječega sistema socialne varnosti, še zlasti pa ni mogoče nadomestiti podsistema socialnih zavarovanj. Univerzalne in enotne

¹⁹ Celovito o pravnih značilnostih sistemov nacionalne univerzalne socialne varnosti Bubnov Škoberne, Strban 2010, str. 106 do 108.

²⁰ Spicker, 1996, str. 220.

²¹ Strban, 2011, str. 172 in nasl. Celovito o normativni ureditvi, vseh značilnostih in pravnih vprašanjih našega sistema socialne varnosti Bubnov Škoberne, Strban, 2010, str. 189 do 385. Dodatno glej Strban, 2013.

²² O temeljnih pravnih posledicah morebitne uvedbe modela UTD na naš sistem socialne varnosti glej Mihalič, 2013, str. 224 do 421.

²³ Strban, 2011, str. 172. Glej tudi še Mihalič, Strban, 2013, str. 450 do 456.

denarne dajatve v obliki UTD namreč ni mogoče zagotoviti v obsegu, ki bi lahko v celoti nadomestila vse obstoječe denarne dajatve iz sistema socialne varnosti, prav tako pa je ni mogoče zagotoviti v obliki ali obsegu, ki bi lahko v celoti nadomestila tudi vse obstoječe dajatve v naravi, torej storitvene in stvarne dajatve, ki se upravičencem zagotavljajo iz sistema socialne varnosti. Na tej podlagi je UTD v izvorni obliki neustrezen za uvedbo v primeru nadomestitve obstoječega sistema socialne varnosti, hkrati pa neizvedljiv v primeru nadgraditve ali dopolnitve.

3. SELEKTIVNE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

3.1. Opredelitev in značilnosti selektivnih oblik UTD

Selektivni UTD, ki je v nasprotju z univerzalnostjo kot temeljnim načelom tega koncepta v njegovi prvotni obliki, temelji na načelu preverjanja upravičenosti posameznika do tovrstnega temeljnega dohodka, in sicer na podlagi njegovega socialnega in ekonomskega položaja. Selektivni zajamčeni dohodek je namreč namenjen zgolj tistim posameznikom, ki z lastnimi dohodki ne dosegajo pragu revščine, ne glede na njihovo sedanjo ali preteklo ekonomsko aktivnost.²⁴ Z udejanjenim načelom selektivnosti bi v tem primeru sistem UTD temeljil na delitvi posameznikov na pomoči potrebne in pomoči nepotrebne.²⁵ Glede na značilnosti je selektivni UTD v pretežni meri podoben številnim že obstoječim selektivnim programom socialne varnosti.

Selektivni temeljni dohodek je mogoče opredeliti kot eno izmed nepravih oziroma izrojenih oblik UTD, ki temelji na politiki zmanjševanja kroga upravičencev do dajatev iz sistema socialne varnosti ter se kot tak tudi oddaljuje od temeljnih usmeritev in namena koncepta UTD.²⁶ V tej luči je selektivni temeljni dohodek lahko vprašljiv celo kot primer UTD, saj gre *de facto* za njegov antikoncept in celo konstrukt UTD. Nenazadnje naj bi bil eden izmed temeljnih argumentov za utemeljevanje potrebe po univerzalnejših pristopih k zagotavljanju eksistenčnih sredstev zlasti domnevno prenizka stopnja uspešnosti in učinkovitosti že obsto-

²⁴ Vickerstaff, 2012, str. 116. Selektivni UTD je po svoji pravni naravi delno podoben sistemu negativne dohodnine oziroma sistemu zagotavljanja temeljnega dohodka v obliki vračljivega davčnega odbitka. Več o negativnem davku v Bubnov Škoberne, 1997, str. 230.

²⁵ Glej, denimo, Spicker, 1996, str. 220.

²⁶ Več o značilnostih in naravi selektivnega UTD glej v Mihalič, 2013, str. 56 in nasl.

ječih selektivnih programov pri omejitvi revščine in socialne izključenosti, na podlagi katerih je bila tudi razvita zamisel o UTD.

3.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti selektivnih oblik UTD

Ključna prednost selektivnega UTD je zlasti zagotavljanje eksistenčnih sredstev v primeru slabega socialnega in ekonomskega položaja upravičenca, in sicer ne glede na objektivnost ali subjektivnost narave razlogov za pomanjkanje osnovnih sredstev. Hkrati z nepogojnostjo pravice do selektivnega UTD z nastankom socialnega primera, je odsotnost preverjanja razlogov za slabši socialni in ekonomski položaj upravičencev *differentia specifica* selektivnega UTD v odnosu do veljavnih selektivnih programov socialne varnosti. Ta oblika UTD bi namreč temeljila na delitvi posameznikov na upravičene in neupravičene do prejema temeljnega dohodka, ne pa tudi na delitvi posameznikov na zaslužne in nezaslužne za zagotovitev pomoči v tej obliki. Pristojni organ bi v primeru selektivnega UTD preverjal zgolj socialni in ekonomski položaj upravičencev, vendar o dodelitvi denarne dajatve v tej obliki ne bi odločal na podlagi uporabe diskrecijske pravice. Nedoseganje pragu revščine bi bil edini in izključni pogoj za pridobitev pravice do selektivnega UTD, zaradi česar bi se zlasti poenostavil postopek uveljavljanja pravice do tovrstne pomoči v denarju ter zmanjšal poseg v zasebnost posameznika. V primerjavi s povsem univerzalnim temeljnim dohodkom bi selektivni UTD zahteval tudi manjši obseg sredstev za financiranje. Višina potrebnih sredstev pa je seveda odvisna zlasti od tega, ali bi nedoseganje pragu revščine predstavljal mejnik, ki bi odločal o upravičenosti posameznika do selektivnega UTD, ali pa bi bil cenzus višji.

Podobno kot v primeru izvorne oblike UTD so tudi v primeru selektivnega UTD nekatere temeljne značilnosti tega koncepta lahko hkrati tako prednosti kot tudi slabosti. Temeljne pomanjkljivosti selektivnega UTD so lahko zlasti odsotnost univerzalnosti kot temeljnega načela tega koncepta v njegovi pravi obliki, nepogojnost pravice do selektivnega dohodka z naravo razlogov za pomanjkanje osnovnih sredstev, posledična socialna nepravilnost in kršitev načela vzajemnosti tega sistema ter zlasti negativen vpliv na udejanjanje pravice do dela in omogočanje pravice do nedela ter nenazadnje tudi visoka stopnja možnosti zlorab tovrstnega sistema.

3.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in selektivne oblike UTD

Sistem selektivnega UTD je glede na pravno naravo lahko v največji meri soroden z obstoječimi denarnimi socialnimi pomočmi.²⁷ V primeru obstoja sistema socialnega varstva je tovrsten UTD nepotreben, v primeru uvedbe dovolj visokega UTD pa je neupravičena potreba zlasti po mehanizmu denarnih socialnih pomoči. V primeru prenizkega UTD, zlasti če njegova višina ne bi dosegala pragu revščine, še vedno obstaja potreba po sistemu socialnega varstva.²⁸ Selektivni UTD je blizu shemam zajamčenega minimalnega dohodka, vendar jih hkrati lahko tudi presega. Z vidika upravičenosti do tovrstnega dohodka namreč ne gre za preverjanje narave razlogov za pomanjkanje eksistenčnih sredstev, kot je to v primeru socialnih pomoči, temveč bi upravičenje nastalo neodvisno od subjektivnosti ali objektivnosti razlogov za pomanjkanje sredstev.

3.4. Ustreznost selektivnih oblik UTD za uvedbo

Selektivne oblike UTD so za uvedbo lahko sicer ustrežnejše in izvedljivejše od povsem univerzalne oblike, vendar zgolj v državah z nižjo stopnjo razvitosti sistema socialne varnosti, ki ne vključujejo sistema socialnih pomoči. Slednji namreč omogoča socialno varnost vsem tistim posameznikom, ki zaradi slabega socialnega in ekonomskega položaja potrebujejo pomoč v denarju ali naravi, oziroma, ki iz objektivnih razlogov ne ustvarjajo minimalnih sredstev za življenje.²⁹ V primeru našega sistema socialne varnosti, ki vključuje tudi visoko razvit sistem socialnega varstva oziroma socialnih pomoči, je uvedba selektivnega UTD neutemeljena, saj se ne bi odrazila v izboljšanju pravnega in socialnega položaja upravičenca.³⁰ Prav tako bi uvedba te oblike UTD, ki bi sicer temeljil na preverjanju socialnega in ekonomskega položaja upravičenca, vendar pravice do selektivnega temeljnega dohodka ne bi pogojeval z objektivnostjo razlogov za pomanjkanje sredstev, lahko vzpostavila sistem, ki ne bi udeleževal načel socialne pravičnosti in učinkovitosti pri redistribuciji sredstev.

²⁷ Celovito o normativni ureditvi in značilnostih sistema denarnih socialnih pomoči v Bubnov Škoberne, Strban, 2010, str. 369 do 377.

²⁸ Strban, 2011, str. 173. Dodatno glej tudi Strban, 2012.

²⁹ Bubnov Škoberne, Strban, 2010, str. 369. Glej tudi Strban, 2011.

³⁰ Več o vplivu uvedbe UTD na naš sistem socialnega varstva in zlasti pravni položaj upravičencev v Mihalič, 2013, str. 377 do 402.

4. POGOJENE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

4.1. Opredelitev in značilnosti pogojenih oblik UTD

Večina predlogov izvedenih oblik UTD temelji na pogojenosti tovrstnega dohodka, saj naj bi bila pravica do UTD, in sicer v skladu s temeljnimi merili pravičnosti, omejena z določeno obveznostjo upravičenca. Številni teoretiki in praktiki tega področja utemeljujejo ustrezno pogojenost UTD celo kot nujen element za doseganje učinkovitosti sistema v primeru uvedbe v praksi in realiziranja zelenih ciljev s pomočjo tega koncepta.³¹ Kljub temu pa je pogojenost v nasprotju z osnovno zamisljivo in namenom UTD, saj izvorno namreč predstavlja ukrep, s katerim naj bi bilo mogoče vsakomur zagotoviti brezpogojno pravico do sredstev za preživetje.³²

V primeru pogojenosti pravice do UTD je smiselna določitev obveznosti opravljanja družbeno prispevne aktivnosti upravičenca. UTD ima namreč lahko prihodnost zgolj v povezavi s pravico do dela,³³ vendar pa bi UTD v tem primeru zahteval vsebinsko redefinicijo te pravice, ki bi preseгла okvirje ekonomske aktivnosti. Pogojenost UTD z obveznostjo opravljanja družbeno koristnega dela,³⁴ lahko vključuje široko pojmovanje dela kot pozitivne oblike prispevanja družbi.³⁵ Poleg različnih oblik ekonomske aktivnosti bi UTD lahko v ta sklop umeščal tudi oblike neplačanega vendar družbeno pomembnega in koristnega dela,³⁶ kot je lahko, denimo, sodelovanje v aktivnostih prostovoljnega dela,³⁷ vključenost v izobraževanje,³⁸ skrb za družino in podobno. Pragmatični pristopi se pri tem poslužujejo najširšega pojmovanja opravljanja aktivnosti in del, ki prispevajo v skupno dobro, in na osnovi katerega naj bi bil vsakdo upravičen do UTD. Tako naj bi vsak posameznik prispeval k nacionalni blaginji, denimo, vsaj kot potrošnik.³⁹ Predlog, ki je rezultat radikalno liberalnega pojmovanja ekonomske pravičnosti,

³¹ Atkinson, 1998. Stanovnik, 2012. Jackson, 1999. White, 1996. Svetlik, 2012.

³² Denimo, Dragoš, 2010, str. 41. Primerjaj z Van Parijs, 2000, str. 3 do 10.

³³ Jackson, 1999, str. 639 do 662. Hkrati bi se z uvedbo UTD lahko pojavil problem udejanjanja pravice do nedela.

³⁴ Stanovnik, 2012.

³⁵ Tako Pérez Rey, 2004, str. 16. Glej tudi še Van Parijs, 2003. Podobno Standing, 2012.

³⁶ Denimo, Zdravković, Oberstar, 2005, str. 6. Van Parijs, 2000.

³⁷ Več o tem glej npr. Korošec, 2010, str. 23.

³⁸ Glej Zelleke, 2008, str. 14.

³⁹ Popović, 2009, str. 410. Z najširšim pojmovanjem upravičenosti se tudi pogojene oblike UTD približajo UTD v izvornem konceptu.

združuje pravico do dela, pravico do temeljnega kapitala in pravico do UTD, ki je razumno pogojena z določeno delovno aktivnostjo v primeru dela zmožnih posameznikov.⁴⁰

Z uvedbo elementa pogojenosti z družbeno koristnim delom se model UTD povsem približa participacijskemu dohodku in ga je v primerjavi s čisto obliko UTD mogoče tudi poimenovati participacijski UTD, kot eno izmed oblik pogojnega UTD. Do participacijskega dohodka bi bil upravičen vsak član družbe, ki je bodisi ekonomsko aktiven, bodisi da neguje otroka, skrbi za bolnega ali nemočnega člana družine, opravlja prostovoljno delo oziroma izpolnjuje katerega izmed drugih družbeno dogovorjenih pogojev.⁴¹ V tem primeru bi šlo *de facto* za uvedbo koncepta, ki je zelo podoben UTD, vendar s to razliko, da bi participacijski dohodek zagotovil in ohranil vključenost posameznika v družbo.⁴²

4.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti pogojenih oblik UTD

Prednosti pogojenih oblik UTD se nahajajo v višji stopnji socialne pravičnosti, učinkovitosti redistribucije sredstev in udejanjenega načela vzajemnosti v odnosu do povsem nepogojnega tovrstnega dohodka. Ključna prednost je, da bi pogojeni UTD lahko zagotovil plačilo družbeno pomembnih, vendar neplačanih del.⁴³

Kljub temu, da je idejno in konceptualno pogojevanje pravice do UTD z družbeno vključujočim oziroma participativno aktivnim delovanjem lahko sicer utemeljeno kot ciljno usmerjeno, pravično in potrebno za delovanje sistema, pa je izvedbeno lahko vprašljivo. Dileme, ki jih sproža tovrstno pogojevanje upravičenosti do UTD, in ki tvorijo temeljno pomanjkljivost pogojnega UTD, pa so recipročne z dilemami o popolni brezpogojnosti in univerzalnosti tega dohodka. Ideja o prispevanju glede na zmožnosti vsakega posameznika odpira problem definiranja in (pre)vrednotenja družbeno (ne)prispevnih del,⁴⁴ nenazadnje pa tudi izvrševanja nadzora nad njihovim opravljanjem. Tovrstna pogojenost pravice do UTD bi

⁴⁰ White, 1996. V tem primeru se navedeni koncept približa obstoječemu sistemu zagotavljanja tako socialne kot ekonomske varnosti.

⁴¹ Glej Atkinson, 1998, str. 147 in nasl. Več o temeljnih značilnostih participacijskega dohodka glej, denimo, v Mihalič, 2013, str. 48.

⁴² Atkinson, 1998, str. 147 in nasl.

⁴³ Standing, 2012. Van Parijs, 2000.

⁴⁴ Denimo, Pérez Rey, 2004, str. 17. Dodatno glej Van Parijs, 2012. Podobno tudi Standing, 2012.

zahtevala visoko ekstenzivnost administrativnih postopkov.⁴⁵ V primeru obstoja diskrecijske pravice pristojnega organa v postopkih odločanja o (ne)upravičenosti posameznika do UTD, in sicer na podlagi presoje o njegovi (ne)prispevnosti družbi, pa je mogoče sklepati na visoko verjetnost vzpostavitve tako neučinkovitega kot nepravičnega sistema. Definiranje (ne)prispevnosti posameznih aktivnosti in življenjskih slogov bi kršilo celo liberalno nevtralnost države in vprašanje je, ali ne gre v tem primeru za poskus razvoja države, ki bi temeljila na načelih perfekcionizma.⁴⁶

4.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in pogojene oblike UTD

Denarna dajatev v obliki UTD, ki bi bila pogojena z ekonomsko aktivnostjo ali drugo obliko prispevnega dela upravičenca, je po svoji naravi bližje konceptom ekonomske oziroma dohodkovne varnosti kot pa socialne varnosti. Pogojene oblike UTD bi bilo zato potrebno v širšem smislu obravnavati kot mehanizem ekonomske politike in v ožjem smislu kot regulator trga dela in ne kot mehanizem socialne politike. Eden izmed temeljnih namenov socialne varnosti je namreč zagotavljanje sredstev v primeru začasne ali trajne izgube dohodka v primeru nastanka socialnega primera, medtem ko bi pogojeni UTD delno prevzel obstoječo funkcijo plačila za opravljeno delo ter negativno vplival na sistem plač, obstoječa delovna razmerja in na trg dela v celoti.

4.4. Ustreznost pogojenih oblik UTD za uvedbo

Določena stopnja omejitve načela univerzalnosti je vselej predpogoj za uspešno in učinkovito delovanje UTD in zlasti za finančno stabilnost tega sistema. Vendar bi moral biti pogojeni UTD za posameznike, ki so zmožni ekonomske ali druge družbeno prispevne aktivnosti, uveden vzporedno z nepogojnim UTD za posameznike, ki bodisi zaradi različnih razlogov niso zmožni ekonomske aktivnosti bodisi se glede na njihovo starost ta od njih ne pričakuje več. Pri tem se postavlja vprašanje smiselnosti uvedbe pogojene oblike UTD na način, ki bi nadomestil del plače zaposlenih oseb, hkrati delno ali v celoti nadomestil obstoje-

⁴⁵ Barry, 2004, str. 71.

⁴⁶ Glej Pérez Rey, 2004, str. 16. Opredelitev obsega družbeno prispevnih aktivnosti je vselej pogojena z doseganjem konsenza v družbi.

če dajatve v primeru nastanka brezposelnosti dela zmožnih oseb ter tudi delno nadomestil dajatve v denarju ali naravi iz obstoječega sistema socialne varnosti v primeru začasno ali trajno dela nezmožnih oseb. Glede na obstoječi sistem je namreč ta oblika UTD lahko povsem neustrezna za zagotavljanje tako socialne kot ekonomske varnosti.

Čeprav je pogojenost UTD v odnosu do popolne univerzalnosti tovrstnega dohodka sicer potrebna, pa z uvedbo pogojene oblike UTD ne bi bilo mogoče izboljšati pravnega in socialnega položaja upravičencev v primeru nastanka socialnega primera, prav tako pa bi se lahko poslabšal pravni in socialni položaj ekonomsko aktivnih subjektov na trgu dela. S pogojenim UTD namreč ni mogoče izboljšati obstoječega sistema socialne varnosti in prav tako tudi ne sistema ekonomske oziroma dohodkovne varnosti. Na tej podlagi zato tudi pogojene oblike UTD ni mogoče priporočiti kot ustrezne ali utemeljene za uvedbo v praksi.

5. KATEGORIČNE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

5.1. Opredelitev in značilnosti kategoričnih oblik UTD

Kategorični UTD je namenjen zgolj določenim skupinam prebivalstva, in sicer neselektivno in brezpogojno, ne glede na nastanek socialnega primera ter neodvisno od socialnega in ekonomskega položaja upravičenca. Kategorične oblike UTD lahko tvorijo ustrezen rešitev bodisi kot začetna faza v primerih postopnega uvajanja tega sistema, bodisi kot trajna rešitev zlasti v namen zmanjševanja revščine in socialne izključenosti najbolj rizičnih skupin prebivalstva. V splošnem je udejanjanje načela kategoričnosti v socialni politiki lahko uspešno zgolj, če se v praksi dosledno in utemeljeno izvajajo definirane ločnice med posameznimi kategorijami.⁴⁷ V primeru uvedbe kategorične oblike UTD je potrebna eksaktna določitev pogoja (ne)upravičenosti do tovrstnega dohodka zgolj na podlagi (ne)pripadnosti posameznika določeni kategoriji populacije in določitev jasnih ločnic med posameznimi kategorijami, ne pa tudi vzporedna uvedba morebitnih dodatnih pogojev.

⁴⁷ Bolderson, Mabbett, 2001, str. 67.

V primeru uvedbe kategoričnih oblik UTD je smiselna predvsem aplikacija modela, znotraj katerega bi bil UTD prvenstveno namenjen otrokom in starejšemu prebivalstvu.⁴⁸

V okviru sistema UTD, ki bi bil namenjen otrokom, in sicer z namenom zmanjšanja revščine v tej kategoriji populacije, bi morale vse države članice Evropske unije vsakemu otroku brezpogojno zagotavljati temeljni dohodek.⁴⁹ Višina tovrstnega dohodka za otroke bi se določila kot odstotek mediane nacionalnega neto ekvivalentnega dohodka v posamezni državi članici, ključnega pomena pa je, da se ne glede na izbor mehanizmov za udejanjanje tovrstnega dohodka v sistem vključi celotna populacija otrok.⁵⁰ Tovrstni UTD ne bi predstavljal zgolj uresničevanja individualne pravice otrok do varstva pred revščino in socialno izključenostjo, temveč gre tudi za širšo družbeno investicijo iz naslova zagotovitve možnosti za osebni razvoj otrok, razvoj kapitala znanja, socialnega kapitala, krepitev zdravja in podobno.⁵¹ Dileme o ustrezni višini UTD za otroke odpirajo vprašanja o določanju pragu revščine in višine minimalnih potrebnih sredstev.⁵² UTD za otroke je mogoče utemeljiti kot razširjeno obliko že obstoječih brezpogojnih univerzalnih dajatev, ki so znotraj posameznih nacionalnih sistemov socialne varnosti namenjene otrokom.⁵³

Uvedba oblike kategoričnega UTD, do katerega bi bili povsem brezpogojno, individualno in po načelu univerzalnosti, upravičeni vsi starejši posamezniki, je potrebna tako zaradi neugodnih demografskih gibanj in neustreznega razmerja med ekonomsko aktivnim in neaktivnim deležem populacije ter zlasti posledične preobremenjenosti sistema pokojninskih zavarovanj kot tudi zaradi naraščajoče revščine zlasti med starejšim prebivalstvom in posledične preobremenjenosti sistema socialnih pomoči. Ustrezna rešitev se lahko nahaja v aplikaciji UTD, ki bi bil namenjen starejšemu prebivalstvu, denimo, s starostjo nad 65 let.⁵⁴ V kontekstu integracije UTD v sistem zagotavljanja socialne varnosti, in sicer zlasti z vidika podsistema pokojninskih zavarovanj, je UTD za starejšo populacijo mogoče razumeti kot razširitev obsega pravice do pokojnine⁵⁵ oziroma kot or-

⁴⁸ Stanovnik, 2012.

⁴⁹ Atkinson, Marlier, 2011, str. 34.

⁵⁰ Ibidem, 2011, str. 34. Glej tudi McKay, 2005, str. 105 in nasl.

⁵¹ Atkinson, Marlier, 2011, str. 34.

⁵² McKay, 2005, str. 105 in nasl.

⁵³ Andersson, Kangas, 2005, str. 114.

⁵⁴ Stanovnik, 2012.

⁵⁵ Andersson, Kangas, 2005, str. 114.

gansko dopolnilo posameznikove pokojnine.⁵⁶ Sistem UTD je potrebno ustrezno medsebojno uskladiti s sistemom socialnih zavarovanj, saj je ustrežnejša nadgradnja in razširitev vseh obstoječih pravic iz naslova socialnih zavarovanj.⁵⁷ Še zlasti v primeru sistema pokojninskih zavarovanj je mogoča in smiselna zgolj dopolnitev obstoječega sistema z UTD za starejše posameznike, obenem pa tudi poseg onkraj sistema pokojninskih zavarovanj. Tovrstni UTD bi moral biti namreč prvenstveno neodvisen od pravice do pokojnine, pretekle ekonomske aktivnosti, prispevanjem v javne in/ali zasebne pokojninske sheme in premoženjskega stanja posameznika. Pravica do UTD za starejše bi morala biti pogojena zgolj s starostjo in univerzalno, individualno ter brezpogojno zagotovljena vsem posameznikom po doseganju določene starostne meje. Pravna narava tovrstnega UTD bi bila v največji meri podobna nacionalnim starostnim pokojninam, ki so uvedene zlasti v nekaterih severnoevropskih državah, obenem pa tudi nekdanjim državnim pokojninam.⁵⁸ Pravico do UTD, ki bi dopolnjevala pokojnino, bi bilo v tem primeru morda smiselno pogojiti s premoženjskim stanjem upravičenca,⁵⁹ kar bi omogočilo učinkovit način reševanja revščine in socialne izključenosti posameznikov, ki prejemajo nižje pokojnine in razpolagajo s slabšim ekonomskim položajem. V tem primeru bi imel UTD pravno naravo kategorične socialne pomoči. Idealna rešitev pa se lahko nahaja v uvedbi UTD za del starejše populacije, ki ni upravičena do pokojnine.

5.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti kategoričnih oblik UTD

Najpomembnejša prednost kategoričnega UTD se nahaja v izboljšanju socialnega in ekonomskega položaja oseb zlasti v tistih skupinah prebivalstva, kjer obstaja najvišja stopnja revščine in socialne izključenosti ali najvišja stopnja tveganja za njun nastanek. Praviloma gre za kategorije oseb, od katerih se zaradi starosti ne pričakuje več ekonomska aktivnost, ki zaradi nastanka telesne ali duševne

⁵⁶ Glej, denimo, Van Parijs, 2011, str. 26.

⁵⁷ Gray, 1993, str. 45.

⁵⁸ Po svoji pravni naravi so bile nekdanje državne pokojnine (kategorične) socialne pomoči. V skladu z ZPIZ-1 državna pokojnina po svoji naravi namreč ni spadala v sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, saj pravica do državne pokojnine ni temeljila na obveznem zavarovanju in obveznem plačevanju prispevkov. Več o državnih pokojninah v Bubnov Škoberne, Strban, 2010, str. 238 in nasl. Državne pokojnine je slovenski sistem socialne varnosti poznal do uvedbe Zakona o socialnovarstvenih prejemkih.

⁵⁹ Van Parijs, 2011, str. 26. Dodatno glej tudi še, denimo, Raventós, 2007.

prizadetosti niso zmožne ali sposobne ekonomske aktivnosti, ali od katerih se zaradi mladosti še ne pričakuje ekonomska aktivnost.

Pomanjkljivost kategoričnega UTD izhaja iz njegovega osnovnega namena, saj je lahko namenjen zgolj upravičencem znotraj določenih skupin prebivalstva, vendar ne glede na njihov socialni in ekonomski položaj.

5.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in kategorične oblike UTD

Po svoji pravni naravi je kategorični UTD podoben nekaterim obstoječim dajatvam iz sistema socialne varnosti, ki so prav tako namenjene posameznim skupinam subjektov. Tako je pravica do kategoričnega UTD lahko v največji meri sorodna s pravicami do dajatev, ki so v našem sistemu socialne varnosti namenjene še zlasti invalidnim osebam, otrokom in starejšim osebam. Hkrati pa pravica do kategoričnega UTD ne bi bila pogojena z obvezno vključitvijo v sistem socialnih zavarovanj ter s socialnim in ekonomskim položajem upravičencev. Koncept kategoričnega UTD v večji meri temelji na načelu univerzalnosti kot obstoječe pravice do kategoričnih dajatev, ki so vselej omejene z določenimi dodatnimi pogoji in so hkrati pogosto tudi selektivne.

5.4. Ustreznost kategoričnih oblik UTD za uvedbo

Uvedba kategoričnega UTD bi bila potrebna zaradi neugodnih demografskih gibanj, preobremenjenosti sistema socialne varnosti in visoke stopnje revščine ter socialne izključenosti posameznikov v določenih kategorijah prebivalstva, ki zaradi različnih objektivnih razlogov niso zmožni zagotavljanja lastnih sredstev za preživetje, hkrati pa niso upravičeni do obstoječih dajatev iz veljavnega sistema socialne varnosti. Mogoče je priporočiti zlasti uvedbo kategoričnega UTD za starejše posameznike, invalidne osebe in mlajše posameznike. Drugače kot v pozitivnopравни ureditvi sistema socialne varnosti bi bili do kategoričnega UTD za starejše osebe lahko upravičeni posamezniki nad določeno starostno mejo, ki iz različnih razlogov niso nosilci pravic iz obstoječega sistema pokojninskega zavarovanja. Do kategoričnega UTD za invalidne osebe bi bili upravičeni vsi tisti posamezniki, pri katerih je nastal primer invalidnosti in ki niso nosilci pravic do dajatev iz obstoječega sistema invalidskega zavarovanja. Do kategoričnega UTD za otroke pa bi bili upravičeni vsi posamezniki do določene starostne meje, in sicer ne glede na socialni in ekonomski položaj družine.

6. PARCIALNE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

6.1. Opredelitev in značilnosti parcialnih oblik UTD

Parcialni oziroma delni UTD je, v nasprotju s polnim UTD, določen pod pragom revščine⁶⁰ in kot tak ne zadošča za zadovoljitev osnovnih človekovih potreb oziroma sredstev za človeka dostojno življenje. Pojem UTD v svojih prvotnih oziroma izvirnih definicijah ni vseboval določila o višini tovrstnega dohodka in zato so utemeljitve dopuščale višine UTD, ki so lahko višje ali nižje od potrebnih sredstev za zadovoljevanje osnovnih potreb upravičencev.⁶¹ Posamezni predlogi parcialnega UTD so temeljili zlasti na politiki skromnejšega obsega programov socialne varnosti, in sicer v izogib morebitnim negativnim vplivom na iniciativo posameznikov za participacijo na trgu dela.⁶² Nekateri predlogi oblik parcialnega UTD so bodisi pogojevali to pravico z ekonomsko aktivnostjo za dela zmožne posameznike bodisi integrirali UTD z določenimi vrstami socialnih pomoči za dela nezmožne oziroma posameznike z nezadostnimi lastnimi dohodki za preživetje.⁶³ V skladu s sodobnejšo definicijo UTD, katera je tudi sestavni vsebinski del evropske državljanske pobude, pa bi moral biti emancipacijski UTD med drugim tudi dovolj visok, da bi lahko zagotavljal človeka dostojno življenje, socialno vključenost in tudi preprečeval materialno revščino.⁶⁴

6.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti parcialnih oblik UTD

Uvedba parcialnega UTD bi lahko izboljšala pravni in socialni položaj širšega kroga subjektov, in sicer glede na obstoječi sistem socialne varnosti. Prav tako je delni UTD v primerjavi s polnim UTD lahko izvedljivejši z vidika možnosti zagotavljanja potrebnih sredstev za njegovo financiranje.

Temeljna pomanjkljivost parcialnega UTD je nedoseganje višine tovrstne denarne dajatve, s katero bi bilo mogoče zagotoviti eksistenčna sredstva, preprečevati nastanek revščine in socialne izključenosti ter ohranяти človekovo dostojanstvo.

⁶⁰ Watts, 2002, str. 119 do 133.

⁶¹ Van Parijs, 2011, str. 38. Raventós, 2007.

⁶² Feldstein, Samwick, 1992, str. 21.

⁶³ Watts, 2002, str. 119 do 133.

⁶⁴ Evropska državljanska pobuda o univerzalnem temeljnem dohodku, aneks, 2013.

Hkrati z izboljšanjem pravnega in socialnega položaja širšega kroga upravičencev pa bi se lahko poslabšal pravni in socialni položaj obstoječih upravičencev do denarnih dajatev iz sistema socialne varnosti, in sicer še zlasti upravičencev do denarnih socialnih pomoči. Kljub delnemu UTD, katerega višina ne bi dosegala pragu revščine, gre namreč še vedno za dajatev univerzalne pravne narave, za katero dolgoročno morda ne bi bilo mogoče zagotavljati zadostnih sredstev za financiranje.

6.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in parcialne oblike UTD

Parcialni UTD po svoji pravni naravi ni povsem primerljiv z obstoječimi dajatvami iz sistema socialne varnosti, saj ni pogojen z nastankom socialnega primera, s slabšim socialnim in ekonomskim položajem posameznika ter z dejansko potrebo po socialni varnosti. Hkrati parcialni UTD vsebuje posamezne elemente obstoječih denarnih socialnih pomoči, vendar s pomembno razliko neselektivnosti in nepogojenosti tovrstne dajatve.

6.4. Ustreznost parcialnih oblik UTD za uvedbo

Parcialne oblike UTD so za uvedbo v praksi neustrezne, saj niso ciljno usmerjene k tistim posameznikom, ki dejansko potrebujejo pomoč, prav tako pa višina delnega dohodka ne bi dosegala meje tveganja revščine in socialne izključenosti. Glede na veljavni sistem socialne varnosti in sicer zlasti glede na obstoječi pod-sistem socialnih pomoči ni mogoče priporočiti uvedbe parcialnega UTD, saj bi se s tem ukrepom poslabšal pravni in socialni položaj obstoječih upravičencev do denarnih socialnih pomoči.

7. NEINDIVIDUALNE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

7.1. Opredelitev in značilnosti neindividualnih oblik UTD

Individualnost UTD je ena izmed temeljnih značilnosti in ključnih prednosti tovrstnega dohodka v izvorni obliki, zato se neindividualne oblike pomembno razli-

kujejo od prvotnega koncepta in njegovega namena. Pravica do UTD je namreč izvorno definirana kot individualna in zato tovrstni dohodek ni odvisen od zakonskega stanu, sobivanja ali sestave gospodinjstva, skupnih dohodkov oziroma lastnine drugih članov družine.⁶⁵ Denarni znesek v obliki UTD, do katerega bi bil upravičen vsak posameznik in ne gospodinjstvo ali družina,⁶⁶ tvori eno izmed temeljnih značilnosti tega koncepta v njegovi čisti obliki. Neindividualizirane oblike UTD pa so vezane na gospodinjstvo in v tem primeru torej ne gre za individualno naravo pravice. Nedvomno obstaja vsaj kratkoročna dilema med opcijama zagotovitve povsem individualiziranega, vendar neustreznega UTD, in zagotovitve sicer ustreznega UTD, vendar prilagojenega gospodinjstvu.⁶⁷ V okvir neindividualiziranih oblik lahko sodijo tudi različice UTD, pri katerih se sicer individualni dohodek vsakega člana gospodinjstva skupno izplača posamezniku, ki preživlja družino, kot je to primer UTD v Iranu.⁶⁸ Tovrsten dohodek *de facto* še vedno ni povsem individualen. Zgolj v primeru povsem individualnega UTD je omogočeno zagotavljanje zasebnosti vsakega posameznika in individualno odločanje⁶⁹ ter nenazadnje omogočanje individualne svobode. Z aplikacijo sheme UTD se odpravi nadzor nad življenjskimi okoliščinami vsakega posameznika, saj dohodek ni odvisen od morebitnih drugih članov gospodinjstva,⁷⁰ kar pa v primeru neindividualiziranih oblik UTD ni mogoče doseči. V tem kontekstu je uvedba UTD, ki bi bil vezan na gospodinjstvo, lahko smiselna zgolj v primeru prilagoditve višine tovrstnega dohodka ekonomskemu in socialnemu položaju posameznikov in družine, kar pa bi se odrazilo v selektivnem in neindividualnem UTD.

7.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti neindividualnih oblik UTD

Prednost neindividualne oblike UTD je zlasti prilagojenost te dajatve socialnemu in ekonomskemu položaju posamezne družine kot celote in ne posameznikov, kar pa je lahko hkrati tudi pomanjkljivost. Boljši socialni in ekonomski položaj celotne družine namreč ne pomeni nujno dobrega socialnega in ekonomskega položaja vseh posameznih članov gospodinjstva ter seveda velja tudi obratno.

⁶⁵ Ibidem, 2013.

⁶⁶ Raventós, 2007, str. 9.

⁶⁷ Van Parijs, 2011, str. 45.

⁶⁸ Glej zlasti Tabatabai, 2011.

⁶⁹ Evropska državljanska pobuda o univerzalnem temeljnem dohodku, aneks, 2013.

⁷⁰ Van Parijs, 2011, str. 28.

Posledično je v (ne)individualnosti UTD mogoče prepoznati eno izmed najpomembnejših prednosti in hkrati slabosti te oblike UTD.

7.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in neindividualne oblike UTD

Glede na obstoječi sistem socialne varnosti je neindividualen UTD lahko v največji meri soroden socialnim pomočem, saj so tudi denarne socialne pomoči družini po svoji pravni naravi neindividualizirane dajatve. V tem primeru je seveda vzporednice s skupnimi značilnostmi in tudi razlikami mogoče opredeljevati zgolj v primeru natančnejše določitve vseh preostalih značilnosti tovrstnega neindividualnega temeljnega dohodka.

7.4. Ustreznost neindividualnih oblik UTD za uvedbo

Potreba po uvedbi neindividualnega UTD je vprašljiva zlasti v primeru razvitega sistema denarnih socialnih pomoči v okviru sistema socialne varnosti. V primeru popolne univerzalnosti in nepogojnosti tovrstnega dohodka pa se odpira zlasti vprašanje smiselnosti in utemeljenosti potrebe po njegovi uvedbi.

8. SEGMENTIRANE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

8.1. Opredelitev in značilnosti segmentiranih oblik UTD

Segmentirani UTD bi se v skladu z načelom univerzalnosti zagotavljal širokemu krogu subjektov, vendar v različnem obsegu tovrstne denarne dajatve. Segmentirani UTD je namreč primer povsem univerzalnega in neselektivnega ter nepogojnega temeljnega dohodka, do katerega bi bili upravičeni vsi posamezniki. Segmentirane oblike UTD vključujejo predpostavljene modele različnih višin tega dohodka glede na posamezne skupine upravičencev. Obseg hipotetične pravice do UTD praviloma variira glede na starostne skupine prejemnikov tovrstnega dohodka. Večina predlogov ločuje zgolj dve višini UTD, in sicer v primeru segmentiranja upravičencev na otroke in odrasle, vendar pa obstajajo tudi številne različice podrobnejšega segmentiranja in simulacije učinkov različno pri-

lagojenih viših UTD.⁷¹ Posamezni predlogi modelov temeljijo na različnih višinah tovrstnega dohodka za otroke, mlajše odrasle in starejše odrasle.⁷² V skladu z nekaterimi predlogi uvedbe UTD pa naj bi vsem odraslim posameznikom pripadal na enaki ravni, medtem ko bi se v obdobju po dosegu upokojitvene starosti UTD vzpostavil v nekoliko večjem obsegu.⁷³ Nekateri modeli pogojujejo višino tega dohodka za odrasle glede na njihovo ekonomsko (ne)aktivnost. Tako naj bi, denimo, v skladu z modelom, ki predvideva UTD za otroke in ekonomsko neaktivne, vsi odrasli med 18 in 65 letom starosti, ki niso ekonomsko aktivni, prejeli polovico nižji UTD kot odrasli po 65 letu starosti, ki iz različnih razlogov niso bili ekonomsko aktivni.⁷⁴ Posamezni koncepti segmentiranih oblik UTD, ki temeljijo na različnih višinah univerzalnega dohodka za odrasle in otroke, predvidevajo bodisi višji znesek UTD za otroke, bodisi višji znesek za odrasle, prav tako pa nekateri modeli predpostavljajo različne višine za tiste odrasle posameznike, ki so v vlogi samohranilca, in v tem primeru tudi ustrezno prilagajajo spremembo višine UTD za otrok.⁷⁵ V splošnem je segmentiranje upravičencev lahko utemeljeno zlasti glede na starost in ekonomsko (ne)aktivnost posameznika, vendar je hkrati morda smiselna tudi segmentacija glede na višino dohodkov. V slednjem primeru bi šlo za kombinacijo pogojenih in segmentiranih oblik, ki pa jih zaradi radikalnejšega odmika od univerzalnosti ni več mogoče utemeljevati v kontekstu UTD. Načelo segmentacije bi se lahko udejanjalo tudi glede na ekonomsko (ne)aktivnost subjektov.

8.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti segmentiranih oblik UTD

Ključna prednost segmentiranega UTD se nahaja v prilagojenosti obsega tovrstne denarne dajatve potrebam določenih skupin prebivalstva, in sicer glede na njihove značilnosti. Višina temeljnega dohodka je v tem primeru v večji meri prilagojena, denimo, starostnim skupinam oseb, ekonomski (ne)aktivnosti upravičencev ali drugim merilom segmentiranja subjektov. Na tej podlagi bi segmentirane oblike UTD lahko v večji meri udejanjale načelo solidarnosti, pa tudi vzajemnosti in socialne pravičnosti ter učinkovitosti redistribucije.

⁷¹ Garfinkel, Huang, Naidich, 2006, str. 145.

⁷² Lerner, Clark, 2000. Glej še, denimo, Watts, 2002.

⁷³ Van Parijs, 2011, str. 26 in nasl.

⁷⁴ Garfinkel, Huang, Naidich, 2006, str. 145.

⁷⁵ Ibidem, 2006, str. 145.

Pomanjkljivosti segmentirane oblike UTD je mogoče izpostaviti v enakem obsegu in vsebini kot v primeru povsem neselektivnega in nepogojnega UTD, saj gre še vedno za primer univerzalne dajatve.

8.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in segmentirane oblike UTD

Po svoji pravni naravi je segmentirani UTD lahko zgolj delno podoben nekaterim obstoječim denarnim dajatvam iz sistema socialne varnosti, ki se zagotavljajo v določenih različnih višinah, vendar drugače kot v veljavnem sistemu socialne varnosti gre v primeru segmentiranega UTD za povsem univerzalno in brezpogojno dajatev. Značilnost segmentiranega UTD zlasti ni mogoče primerjati z značilnostjo sorazmernosti obstoječih dajatev v podsistemu socialnih zavarovanj znotraj veljavnega sistema socialne varnosti.

8.4. Ustreznost segmentiranih oblik UTD za uvedbo

Uvedba segmentiranega UTD je lahko ustrezna v primeru uvedbe kategoričnega in segmentiranega UTD, medtem kot je v primeru univerzalnega in segmentiranega temeljnega dohodka tovrsten sistem enako *de iure* in *de facto* neustrezen kot morebitna uvedba UTD v izvorni obliki ter je ni mogoče priporočiti za uvedbo. V primeru univerzalnega in segmentiranega UTD bi se pravni in socialni položaj upravičencev namreč poslabšal.

9. NETRAJNE OBLIKE UNIVERZALNEGA TEMELJNEGA DOHODKA

9.1. Opredelitev in značilnosti netrajnih oblik UTD

Izvedbene različice UTD vključujejo tudi predlog uvedbe tega koncepta v obliki netrajnega dohodka. Pravica do UTD bi bila časovno omejena, denimo, na obdobje enega leta, posameznik pa bi se samostojno odločal o času uveljavljanja te pravice.⁷⁶ Uvedba tovrstnega državljskega dohodka bi zahtevala manj javno-

⁷⁶ Šušteršič, 2004, str. 163.

finančnih izdatkov kot izvorna oblika, prav tako pa bi UTD v tej obliki lahko spodbujal pridobivanje izkušenj, omogočal dodatna izobraževanja in usposabljanja, nudil več časa za odkrivanje novih priložnosti na trgu dela, omogočal več časa in možnosti za skrb za družino in dom, nudil kakovostnejše preživljanje prostega časa in podobno.⁷⁷ Nedvomno gre za enega izmed specifičnih predlogov uvedbe UTD, ki bi bil lahko *de facto* in *de iure* celostno izvedljiv na podlagi večje pravne, ekonomske in socialne ustreznosti oziroma sprejemljivosti. V primeru uvedbe tovrstne netrajne oblike UTD bi bilo mogoče celostno doseči vse temeljne prednosti in priložnosti tega mehanizma ter zaobiti njegove pomanjkljivosti in nevarnosti. Sistem UTD, ki temelji na enkratni dajatvi, je kot tak v veliki meri soroden s konceptom univerzalnega temeljnega kapitala,⁷⁸ ki naj bi se izplačal enkrat v življenju in v enkratnem znesku.⁷⁹ Zamisel je hkrati podobna tudi državljski dividendi, do katere naj bi bil brezpogojno upravičen vsak posameznik.

9.2. Temeljne prednosti in pomanjkljivosti netrajnih oblik UTD

Prednosti in pomanjkljivosti netrajnega UTD sovpadajo s prednostmi in slabostmi UTD v izvorni obliki, saj gre za univerzalno dajatev. Enkratna denarna dajatev, do katere bi bili brezpogojno upravičeni vsi posamezniki, ne more izboljšati pravnega, socialnega in ekonomskega položaja upravičencev, prav tako pa enakomerna distribucija sredstev v obliki univerzalne enkratne dajatve ne more vplivati na spremembo stopnje revščine in socialne izključenosti ali stopnje obstoječe socialne in dohodkovne varnosti, temveč bi se ohranil *status quo*.

9.3. Obstoječi sistem socialne varnosti in netrajne oblike UTD

Po svoji pravni naravi netrajen UTD ni povsem primerljiv z obstoječimi pravicami do dajatev iz sistema socialne varnosti, saj bi bil tovrstni UTD povsem nepogojen, individualen in univerzalen. Pravica do izplačila zneska v obliki časovno omejene ali enkratnega UTD ne bi bila pogojena z nastankom socialnega primera, socialnim ali ekonomskim položajem posameznika in tudi ne z dejansko potrebo po socialni varnosti. V večji meri je tovrsten dohodek lahko podoben daja-

⁷⁷ Ibidem, 2004, str. 163.

⁷⁸ Leskošek, 2011, str. 132. Glej tudi Pateman, 2006, str. 101.

⁷⁹ Ibidem, 2011, str. 132.

tvam iz sistemov nacionalne univerzalne socialne varnosti, vendar s pomembno razliko, da gre za enkratni oziroma časovno omejen in povsem univerzalen ter brezpogojen UTD.

9.4. Ustreznost netrajnih oblik UTD za uvedbo

Netrajne in hkrati univerzalne oblike UTD so lahko vprašljive zlasti zaradi neutemeljenosti potrebe po uvedbi tovrstne denarne dajatve, saj je vprašljiv namen tovrstnega dohodka glede na obstoječi sistem socialne in ekonomske varnosti. Zlasti pa z uvedbo brezpogojne in neselektivne pravice do enkratne denarne dajatve ni mogoče izboljšati učinkovitosti in uspešnosti sistema socialne varnosti v posamezni državi.

10. ZAKLJUČNE UGOTOVITVE

V izvorni ali čisti obliki UTD predstavlja primer neselektivnega, trajnega, individualnega in povsem nepogojnega temeljnega dohodka, ki ni odvisen od socialnega in ekonomskega položaja upravičenca ter nastanka socialnega primera. V neizvornih oziroma izvedenih oblikah pa je UTD lahko selektiven, različno pogojen, kategoričen, parcialen, neindividualen, netrajen ali segmentiran temeljni dohodek. Pogojene oblike UTD praviloma vzpostavljajo zlasti obveznost ekonomske ali druge družbeno prispevne aktivnosti upravičenca za dela zmožne posameznike. Selektiven UTD, ki je po svoji pravni naravi podoben obstoječim socialnim pomočem, pa je namenjen osebam s slabšim socialnim in ekonomskim položajem, ki potrebujejo pomoč. Kategorične oblike UTD so namenjene zgolj posameznim skupinam prebivalstva, praviloma zgolj starejšim, invalidnim in mlajšim osebam, pri katerih obstaja tudi visoka stopnja tveganja za nastanek revščine in socialne izključenosti. Segmentiran UTD je drugače kot kategorični UTD sicer namenjen vsem posameznikom, vendar v različnih višinah, praviloma glede na starost ali ekonomsko aktivnost. Eno izmed izvedenih oblik tovrstnega dohodka tvori tudi parcialen UTD, ki je določen v višini pod pragom revščine in kot tak ne zagotavlja sredstev potrebnih za človeka dostojno življenje. Netrajne oblike UTD so lahko različno časovno omejene ali pa zgolj periodične oziroma se lahko zagotavljajo kot enkratna denarna dajatev. Neizvorno različico UTD predstavlja tudi neindividualen temeljni dohodek, ki je vezan na gospodinjstvo

in skupen socialni in ekonomski položaj vseh članov ter ne na posameznika kot v primeru UTD v izvorni obliki.

V nepogojeni in neselektivni obliki je UTD po svoji pravni naravi v največji meri podoben sistemom nacionalne univerzalne socialne varnosti. Hkrati pa se z omejevanjem univerzalnosti in povečevanjem pogojenosti ter selektivnosti koncept UTD vse bolj približuje obstoječemu sistemu socialne varnosti. Na eni strani je UTD v svoji izvorni obliki na podlagi nepogojenosti in popolne univerzalnosti sicer v največji meri v skladu z lastno doktrino in namenom, vendar bi njegova uvedba poslabšala pravni, socialni in ekonomski položaj subjektov. Na drugi strani so za uvedbo v praksi lahko ustrežnejše pogojene, kategorične ali selektivne oblike UTD, vendar sta v tem primeru vprašljivi tako smiselnost kot potreba po uvedbi tovrstnega koncepta. Sistem UTD namreč temelji na zagotavljanju zgolj minimalne in enotne denarne dajatve, ki ni prilagojena dejanskim potrebam po pomoči, medtem ko obstoječi sistem socialne varnosti zagotavlja raznovrstne dajatve za različne socialne primere, ki so prilagojene socialnemu in ekonomskemu položaju upravičencev ter dejanskim potrebam po socialni varnosti. Temeljno vodilo mora biti učinkovito zagotavljanje socialne varnosti začasno ali trajno ekonomsko neaktivnih oseb, ki so izpostavljene posledicam nastalega socialnega primera in potrebujejo socialno varnost, ter zagotavljanje dohodkovne varnosti ekonomske aktivnih oseb, pri katerih socialni primer ni udejanjen in trenutno ne potrebujejo socialne varnosti, vendar jo bodo praviloma potrebovale v prihodnje.

V primeru našega sistema socialne varnosti ni mogoče priporočiti uvedbe UTD v nepogojeni obliki in neselektivno za vse pravne subjekte ali nadomestitve obstoječega sistema socialne varnosti, saj bi bila s tem kršena temeljna načela pravne in socialne države. Spremembe, ki bi izboljšale pravni in socialni položaj upravičencev, je mogoče doseči le z uvedbo posameznih univerzalnih elementov. Sistem socialne varnosti bi moral tudi v primeru uvedbe UTD v celoti in nespremenjeno ohraniti pozitivnopravni sistem obveznega socialnega zavarovanja, mogoče pa je nadomestiti obstoječi sistem denarnih socialnih pomoči s selektivnim UTD in veljavni sistem družinskih prejemkov z UTD za otroke. Hkrati bi bilo potrebno obstoječi sistem socialne varnosti nadgraditi in izpopolniti z uvedbo kategoričnega UTD za starejše posameznike, nad dopolnjeno starostjo 65 let, ki niso upravičeni do pravic iz sistema obveznega pokojninskega zavarovanja. Prav tako bi se veljavni sistem socialne varnosti dopolnil in nadgradil tudi z uvedbo UTD za tiste invalidne osebe, ki niso upravičene do pravic iz sistema obveznega invalidskega zavarovanja.

Predstavitev temeljnih značilnosti različnih oblik UTD sicer nudi natančnejši vpogled tako v prednosti kot v pomanjkljivosti te oblike socialne varnosti, hkrati pa ostaja potreba po natančnejši proučitvi pravnih posledic morebitne uvedbe posameznih oblik UTD na različne sisteme socialne varnosti.

LITERATURA

- Anderson, Elizabeth: Dodatne svobode, v: Cohen, Joshua; Rogers, Joel; Pribac, Igor (uredniki): Brezplačno kosilo za vse, Predlog univerzalnega temeljnega dohodka, Založba Krtina, Ljubljana, 2004.
- Andersson, Jan Otto; Kangas, E. Olli: Attitudes to basic income in Sweden and Finland, v publikaciji: Kildal, Nanna; Kuhnle, Stein (urednika): Normative foundations of the welfare state: The Nordic experience, Routledge, Taylor & Francis group, EUI studies in the political economy of welfare, London, 2005.
- Atkinson, B. Anthony: Poverty in Europe, Yrjö Jahnsson Foundation, Blackwell Publishers, Oxford, 1998.
- Atkinson, B. Anthony; Marlier, Eric: Living Conditions in Europe and the Europe 2020 Agenda, v publikaciji: Atkinson, B. Anthony; Marlier, Eric (urednika): Income and Living Conditions in Europe, Eurostat, Dictus, 2011.
- Barry, Brian: Univerzalni temeljni dohodek in delovna etika, v publikaciji: Cohen, Joshua; Rogers, Joel; Pribac, Igor (uredniki): Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka, Založba Krtina, Ljubljana, 2004.
- Bolderson, Helen; Mabbett, Deborah: Non-discriminating Social Policy, v publikaciji: Clasen, Jochen (urednik): What Future for Social Security?, Hague, Kluwer Law Int., 2001.
- Boljka, Urban: Univerzalni temeljni dohodek: meje in možnosti njegove implementacije, Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2011.
- Bubnov Škoberne, Anjuta: Pravni vidiki socialne varnosti za brezposelne, Založba Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1997.
- Bubnov Škoberne, Anjuta; Strban, Grega: Pravo socialne varnosti, GV Založba, Ljubljana, 2010.
- Ditch, John: Full circle: a second coming for social assistance?, v publikaciji: Clasen, Jochen (urednik): Comparative social policy, Blackwell Publishers, Oxford, 1999.
- Dragoš, Srečo: Metadiskurz o univerzalnem temeljnem dohodku, v publikaciji: Cohen, Joshua; Rogers, Joel; Pribac, Igor (uredniki): Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka, Založba Krtina, Ljubljana, 2004.
- Dragoš, Srečo: Polemika: Socialna politika, Vrtenje v krogu, Mladina, 10. december 2010, št. 49, str. 40-41.
- Feldstein, Martin; Samwick, Andrew: Social Security Rules and Marginal Tax Rates, National Tax Journal, 1992, vol. 45, iss. 1, str. 1-23.
- Fuest, Clemens; Peichl, Andreas: Grundeinkommen versus Kombilohn: Beschäftigungs- und Finanzierungswirkungen und Unterschiede im Empfängerkreis, Jahrbuch für Wirtschaftswissenschaften, Göttingen, 2008, vol. 59, iss. 2, str. 94 - 113.
- Garfinkel, Irwin; Huang, Chien-Chung; Naidich, Wendy: The Effects of a Basic Income Guarantee

- on Poverty and Income Distribution, v publikaciji: Ackerman, Bruce; Alstott, Anne; Van Parijs, Philippe (uredniki): *Redesigning Distribution*, Verso, London, 2006.
- Gray, Anne: Integrating Citizen's Income with Social Insurance, *International Social Security Review*, no. 2, 1993, str. 43 - 65.
 - Jackson, William: Basic income and the right to work: A Keynesian approach, *Journal of Post Keynesian Economics*, vol. 21, no. 4, Summer 1999, str. 639 - 662.
 - Kodrič, Sandi: Univerzalno temeljno dostojanstvo, *Pravna praksa*, let. 29, št. 28, 15. julij 2010, str. 34.
 - Korošec, Valerija: Predlog UTD v Sloveniji - zakaj in kako?, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Delovni zvezek št. 6, let. XIX, Ljubljana, 2010.
 - Lerner, Sally: Basic Income, *Alternatives Journal*, 2001, vol. 27, iss. 1, str. 17.
 - Leskošek, Vesna: Brezpogojnost temeljnega dohodka, v publikaciji: Pribac, Igor; Korošec, Valerija (urednika): *UTD v Sloveniji*, Založba Krtina, Ljubljana, 2011.
 - McKay, Alisa: *The Future of Social Security Policy: Woman, Work and a Citizen's Basic Income*, Routledge, Taylor & Francis Group, Oxon, New York, 2005.
 - Mihalič, Renata: *Pravni vidiki univerzalnega temeljnega dohodka*, doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana 2013.
 - Mihalič, Renata; Strban, Grega: Univerzalni temeljni dohodek kot dejavnik preoblikovanja tradicionalnih sistemov socialne varnosti, v: *Delavci in delodajalci*, let. XIII, št. 4, 2013, str. 437-462.
 - Pateman, Carole: *Democratizing Citizenship*, v publikaciji: Ackerman, Bruce; Alstott, Anne; Van Parijs, Philippe (uredniki): *Redesigning Distribution*, Verso, London, 2006.
 - Pérez Rey, José Luis: A Legal View on Basic Income, 10th Congress of the BIEN: The Right to a Basic Income, *Egalitarian Democracy: Dialogue on Human Rights, Emerging Needs and New Commitments*, Universal Forum of Cultures, Barcelona, 18. - 21. September 2004.
 - Popović, Daniel: Univerzalni temeljni dohodek: Načelo vzajemnosti in pravičnost, v publikaciji: Lukšič, A. Andrej (urednik): *Politiološke refleksije*, Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, Center za kritično politologijo, 2009 - 2010.
 - Popović, Daniel: UTD kot mehanizem varne prožnosti v Evropski uniji - analiza mednarodnih in evropskih dokumentov, v publikaciji: Pribac, Igor; Korošec, Valerija (urednika): *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti*, Založba Krtina, Ljubljana, 2011.
 - Raventós, Daniel: *Basic Income: The Material Conditions of Freedom*, Pluto Press, London, Ann Arbor, 2007.
 - Sheahan, Allan: *Basic Income Guarantee: Your Right to Economic Security*, Exploring the Basic Income Guarantee, Palgrave Macmillan, New York, 2012.
 - Spicker, Paul: *Understanding particularism*, v publikaciji: Taylor, David (urednik): *Critical social policy*, Social policy and social relations, Sage Publications, Thousand Oaks, London, 1996.
 - Standing, Guy: *Why the Precariat Requires a Basic Income*, *Universal Basic Income: For a New Social Contract in Europe*, International conference, European Liberal Forum, Novum, Project Polska, 11th and 12th of October, Ljubljana, 2012.
 - Stanovnik, Tine: *Socialna država in nova družbena pogodba za Slovenijo*, Univerzalni temeljni dohodek: Za novo evropsko družbeno pogodbo, Mednarodna konferenca, Ljubljana, 2012.
 - Stojan, Jure; Čokl, Vanessa: *Bi univerzalni temeljni dohodek kaj rešil?*, V žarišču, Večer, 16. 8. 2010, str. 3.

- Strban, Grega: Pravni vidiki nove ureditve sistema socialnega varstva, *Pravnik - revija za pravno teorijo in prakso*, let. 66, št. 3 - 4, Ljubljana, 2011, str. 171 - 195.
- Strban, Grega: Nova ureditev denarnih socialnih pomoči, *Delavci in delodajalci*, let. 11, št. 2-3, Ljubljana, 2011, str. 241-264 (cit. 2011/2).
- Strban, Grega: Pravica do socialne varnosti in njen pomen v času gospodarske recesije, *Delavci in delodajalci*, let. XII, št. 4, Ljubljana, 2012, str. 507-532 (cit. 2012/1).
- Strban, Grega: Ustavna zapoved socialne države ni pravno nezavezujoča norma, *Pravna praksa*, let. 31, št. 22, z dne 7. junij 2012, str. 3 (cit. 2012/2).
- Strban, Grega: Pravica do socialne varnosti v (ustavno)sodnem odločanju, v publikaciji: Pavčnik, Marijan; Novak, Aleš (urednika): (Ustavno)sodno odločanje, Zbirka Pravna obzorja, GV Založba, Ljubljana, 2013, str. 341-391 (cit. 2013/1).
- Strban, Grega: Socialne pravice in socialna pravičnost, *Uvodnik, Pravna praksa*, let. 32, št. 27, z dne 11. julij 2013, str. 3 (cit. 2013/2).
- Svetlik, Ivan: Socialna država in nova družbena pogodba za Slovenijo, UTD, konferenca, Ljubljana, 2012.
- Šušteršič, Janez: Človekov razvoj, liberalna skupnost in tehnološki napredek, v publikaciji: Cohen, Joshua; Rogers, Joel; Pribac, Igor (uredniki): Brezplačno kosilo za vse?, Krtina, Ljubljana, 2004.
- Tabatabai, Hamid: Iran's Citizen's Income Scheme and its Lessons, *Citizen's Income Newsletter*, iss. 2, 2012, str. 2-4.
- Valente, Marcela: A universal basic income for all citizens, *Noticias Financieras*, Miami, 18th March, 2009.
- Van Parijs, Philippe: Basic Income, A Simple and Powerful Idea for the 21st Century, *Basic Income European Network, VIIIth International Congress*, 2000, <http://www.basicincome.org>.
- Van Parijs, Philippe: Real Freedom for All: What if Anything can Justify Capitalism?, Clarendon Press, Oxford, 2003.
- Van Parijs, Philippe: Temeljni dohodek - preprosta in močna ideja za enaindvajseto stoletje, v publikaciji: Pribac, Igor; Korošec, Valerija (urednika): UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti, Založba Krtina, Ljubljana, 2011.
- Van Parijs, Philippe: Beautifully, Disarmingly Simple Idea, *Universal Basic Income: For a New Social Contract in Europe*, International conference, European Liberal Forum, Novum, Projekt Polska, 11th and 12th of October, Ljubljana, 2012.
- Vickerstaff, Sarah: Work and welfare, v publikaciji: Baldock, Joh et al. (uredniki): *Social Policy*, fourth edition, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012.
- Watts, Martin: Basic Income, A Review of the Issues, *New Zealand Journal of Industrial Relations*, Wellington, 2002, vol. 27, iss. 1, str. 119 - 133.
- White, Stuart Gordon: Basic income and beyond: An essay on the rights of social citizenship, *Doctoral dissertation*, Princeton University, New Jersey, 1996.
- Wispelaere, Jurgen; Stirton, Lindsay: The Administrative Efficiency of Basic Income, *Policy & Politics*, The Policy Press, vol. 39, no. 1, 2011, str. 115 - 132.
- Zdravkovič, Lana; Oberstar, Ciril: Zahteva po univerzalnem temeljnem dohodku kot (moralna) zahteva po dejanski pravičnosti onkraj tradicionalno liberalističnega modela spektakelske družbe dela, *Dialogi, Obzorja, Maribor*, 2005, let. 41, št. 10, str. 5 - 7.
- Zelleke, Almaz Shifferaw: Radical pluralism: Arguments for an unconditioned basic income in the United States, *Dissertation*, Harvard University, Graduate school of arts and sciences, Department of government, Cambridge, 2008.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF VARIOUS FORMS OF UNIVERSAL BASIC INCOME

Grega Strban*, Renata Mihalič**

SUMMARY

This article clearly discusses individual types of universal basic income (hereinafter UBI) as forms of social security and analyses their key advantages and disadvantages.

All the basic features of the UBI have been preliminarily presented in its original and pure form as the actual UBI. In its original form, the UBI presents a non-selective, long-lasting, individual and completely unconditional basic income, which is independent of the social and economic situation of the beneficiary and the origin of the social case. Hereinafter, the article also examines the fundamental characteristics of all non-original or derivative forms of the UBI, which may be selective, based on various conditions, categorical, partial, non-individual, not long-lasting or segmented basic income. As a rule, the conditional forms of the UBI are established mainly by the obligations of the economic and other socially contributory activities by the beneficiary for individuals who are able to work. A selective UBI, which is similar to the existing social aid by its legal nature, is intended for persons with poor social and economic status who are in need of help. Categorical forms of UBI are only intended for certain groups of residents, as a rule only to the elderly, disabled and minors, where there is a very high risk of poverty and social exclusion. A segmented UBI differs from the categorical UBI as it is intended for all individuals, but in various amounts, as a rule based on age and economic activity. One of the derivative forms of such income is also the partial UBI, which is set at a level below the poverty line and as such does not provide the funds needed for a decent standard of living. Non-lasting forms

* Grega Strban, PhD, Professor and Vice Dean at the Faculty of Law, University of Ljubljana.
grega.strban@pf.uni-lj.si

** Renata Mihalič, PhD, Mihalič in partner d.n.o.
info@mihalic-partner.com

of UBI may be differently limited by time or only periodical, and may be also provided only as a one-time cash benefit. One of the non-original forms of UBI is also the non-individual basic income, linked to the household and the common social and economic position of all its members and not only the individual concerned.

In the presentation of various forms of UBI, special emphasis is given to highlight the advantages and disadvantages of each type of such income. At the same time, an analysis of the basic common characteristics and important differences between the UBI and the benefits from the existent social security system is also made. Based on its legal nature, the unconditional and non-selective form of UBI may have the greatest similarity with the national universal social security system. However, by limiting the universality and increasing the conditionality and selectivity, the UBI concept is more and more approaching the existent social security system. In this context, the individual forms of UBI are highlighted also from the aspect of their (un)suitability for eventual implementation. On the one hand, the UBI in its original form, based on unconditionality and complete universality, is largely in accordance with its own doctrine and purpose, however, its implementation would worsen the legal, social and economic position of the subjects. On the other hand, conditional, categorical and selective forms of UBI may be more appropriate for implementation, however, both the reasonableness and the need for the implementation of such a concept may be questionable. Namely, the UBI system is based on providing only minimal and uniform monetary benefits, not adapted to the actual needs for assistance, whereas the existent social security system provides various benefits for various social cases, which are adapted accordingly to the social and economic status of the beneficiaries, and the actual need for social security.